

TURAN'IN SON BEŞİYİ

(Hüseyinzade Ali Bey'in Kızı Feyzaver Hanım ile Görüşme ve Teesürler)

Mübariz SÜLEYMANLI*

İstiklâl fikirlerine sahip çıkan ve yaşatan mütefekkirlerin millî tarihimizdeki yerlerini belirlemek, onların bizlere bırakmış oldukları kültürel mirası araştırmak ve yeni nesillere ulaştırmak, millî şuur sahibi aydınlar olarak en başta gelen vazifelerimizdendir. Medeniyet tarihimizin araştırılması ve demokrasi uğruna mücadele konularında yasaklar ve mahrumiyetler devri ile kıyaslandığında pek de yeterli olduğumuz söylenemez.

Son yıllarda Alibey Hüseyinzade'nin hayatı ve faaliyetleri hakkında yapılmış olan araştırmalar bizleri bir ölçüde rahatlatmış olsa da, yine de, kendimizi bu fenomenal şahsiyet karşısında sorumlu addediyoruz. Üzerimize düşen bu vazifeyi yerine getirmek için her fırsatı değerlendirmeyi kendimize manevî borç telakkî ediyoruz. Onun ayak basdığı yerleri gezip görmek, yaşadığı evi ve Karacaahmet'teki mezarını ziyaret etmek, varisleri ile görüşmek-maneviyat sahipleri bizler için teselli kaynağı olmaktadır.

1980 yılından itibaren gidip gelmekte olduğum İstanbul'da bazı arzularımı gerçekleştirmiş olsam da bugüne kadar A. Hüseyinzade'nin Türkiye'deki hayatı ile ilgili meraklarımı giderebilecek fırsatım olmadı. Ama "Turan" romantizmine odaklanmış hayallerimi birgün mutlaka gerçeklerle mukayese edebileceğime inanıyordum. Bu kez arzularım yerine geldi...

Yola çıkmadan bir gün önce A. Hüseyinzade üzerinde kapsamlı araştırmaları olan Ofeyla Hanım'a (Bayramlı) İstanbul'a gideceğimi söyledim. Bana A. Hüseyinzade'nin kızları Saide Hanım ile Feyzaver Hanım'ın telefonlarını verdi. Saide Hanım ile 1988' de Bakü'ye gelirken tanıştığını söyledi. Eserlerinden de bir kısmını vererek, eğer görüşebilirsem selâmlarını iletmemi istedi. (Bu vesileyle Ofeyla Hanım'a minnettarlığımı bildirmek isterim.)

***

Önce tereddüd etti. Sanki pek görüşmek istemiyordu. (Bu belki de bana öyle gelmişti.) Babası ile ilgili bütün belgelerin Ali Haydar Bayat'ta (A. Hüseyinzade'nin Türkiye'deki çalışmalarını araştıran bilim adamı) olduğunu, vaktiyle ona verdiğini söyledi. Kendisiyle bağlantı kurmam için telefon numaralarını verdi. Ancak kendisine, İzmir'de yaşamakta olan Ali Haydar Bayat Bey'le görüşmemin şimdilik imkânsız olduğunu bildirdim. Sadece 10-15 dakikalık vaktini alacağımı, bir Azerbaycanlı olarak Hüseyinzade Turan (Türkiye'de daha çok bu adla tanınır)'ın ruhunun dolaştığı böyle bir ocağı ziyaret etmenin benim için manevi bir ihtiyaç niteliğinde olduğunu söyledim. Israrlı olduğumu, maksadımın doğrudan doğruya Hüseyinzade Turan'ın varisleri ile görüşmek olduğunu, o yılları araştıran bir bilim adamı olarak kendimi Hüseyinzade 'ye karşı sorumlu hissettiğimi anlayınca “-”Memnuniyetle buyurun “ dedi.

Sabah yolculuk boyunca bana destek olan bir arkadaşımın İstanbul'un heybetli köşelerini dolaşarak Osmanbey'e vardık. Uzun yıllar birisi ile görüşme hasreti içinde olan herkes bizim o anki duygularımızı çok iyi anlayacaktır.

Kapıyı bizzat kendisi açtı. Asansörle oda arasındaki koridorda bir an duraksadık. İçimde tuhaf bir his vardı. Görünüşte resmî bir görüşme havası içerisinde genel kaidelere dikkat etmeye çalışıyordum

* Doç. Dr., Azerbaycan Devlet Medeniyet ve İncesenet Üniversitesi –Bakü.

Ancak diğer taraftan sanki çoktandır tanıdığım, aileden biri, bir yakınım ile görüşüyormuşum gibi heyecanlı idim.

Karşımızda 60-65 yaşlarında (sonradan 1920 doğumlu olduğunu öğrendik) sakin, yumuşak mizaçlı, son derece hareketli ancak biraz da rahatsız olduğunu hissettiğimiz bir hanım duruyordu. Kuşkusuz ki kapıdan içeri girdiğimiz andan itibaren Feyzaver Hanım'ın hareketlerinde, konuşmasında her sözünde hatta odalardaki eşyalarda bile bir manâ arıyor, her şeyde Hüseyinzade'den bir iz, bir nişane bulmaya çalışıyorduk. İtiraf edeyim ki, bazen Feyzaver Hanım'ın ne dediğini duymuyordum. Şimdiye kadar okuyup yazdıklarımı düşünüyor, gördüklerimle eşleştirmeye çalışıyor, buraya geliş amacımızı değerlendirmeye çalışıyordum. Bazen gözümün karşısında bir asır önceki hadiseler canlanıyor, bazen kulağında millî tarihimizin aks-i sedası çınıyor, bazen de da dimağında Turancılık, Türkçülük, Azerbaycanlılık duyguları canlanıyordu.

Feyzaver Hanım konuşuyordu. Ben ise bütün varlığımınla Turan ruhunu aramaktaydım. Bir gözüm Feyzaver Hanım'da, diğeri duvardaki resimlerde idi. Resim sanatı ile iştigal etmemiş olsam da, öğrencilik yıllarımdan beri kendileri ile sık sık görüştüğüm dostlarımdan bazıları ressamdır. O yıllarda -İslam Azad ve Neriman'la tanıştıktan sonra zaman zaman onların atölyelerinde toplanır, sanatın muhtelif problemleri hakkında tartışır, imkân buldukça sergilere giderdik. Resim ya da heykel sanatı ile ilgili tenkit, konferans ve benzeri faaliyetlere iştirak ederdim. Açıkçası bu sahada yeterince tecrübeli değildim ama yine de resimler ya da heykeller beni oldukça etkiler, hafızamda iz bırakırdı. Baba ve oğul Turan'ın eserlerine baktıkça bunu daha iyi anladım. Ama içindeki fırtına bu tablolara "müşteri" gözü ile bakmamı engelliyordu. Yaşadığım tarihî anlar beni duygulandırıyor. Kalbim duracak gibi idi. Ferahlamıştım. Fikrim zikrim A. Hüseyinzade ideallerinin yanındaydı. Baba ile oğlun resimlerindeki benzer çizgileri sezebiliyordum. Ali Bey'in resimlerinde büyük bir tesir gücü var idi. Belirgin ve ustalıkla işlenmiş çizgiler, oğul Turan'ın eserlerine de sirayet etmişti. Tabii ki Selim Bey'in bir sanatkar olarak yetişmesinde babasının her açıdan büyük rolü olmuştur ve burada onun ressamlığının müstesna tesiri şüphesizdir. Bununla birlikte benzerlikler aynılık anlamına da gelmemelidir. Hatta sanatçı bakışı açısından baba ile oğlun uslublarında önemli bir fark olduğu da görülür. Bazen hoş görülme olmak, edeb-erkân gözetmek ve muâşeret kaygısı insanı zor durumda bırakır ve insan isteğini ifade edemez. Feyzaver Hanım'ın kitapları arasında babasının çektiği resimlerin albümü olduğunu bildiğim halde, istemeye cesaret edemedim.

Kısa süreli bu görüşmemizde birçok konulara değindik. Vakit darlığı nedeni ile (Telefon konuşmamızda onun vaktini çok almayacağımı söylemiştim) sorularımıza verilen yüzeysel cevaplarla yetinmek zorunda kaldık. A. Hüseyinzade ve oğlu Selim Turan'ın yapmış olduğu tablolar (minyatür, yağlı boya ve grafik) önünde ve Feyzaver Hanım'ın iş masası arkasında fotoğraflar çekti.

Feyzaver Hanım (Alpsar) ablası Saide Hanım'ın (Santur) rahatsız olduğunu ve bizim onunla görüşmemizin mümkün olmayacağını daha önce telefon konuşmamızda bildirmişti. Selim Turan hakkında ise hayli yeni bilgiler öğrendik. (Selim Bey Turan ailesinin ikinci çocuğudur- 1915-1994) 2001 yılında onun bütün resim ve heykel çalışmalarının eşi Şaika Hanım tarafından İstanbul Üniversitesi'ne bağışlandığını ve üniversitenin rektörlük binasında sergilendiğini öğrendiğimizde çok sevindik. Ertesi gün hemen sergiyi görmeye gittik

Programımızda Karacaahmet Mezarlığı'nı ziyaret etmek de vardı. Ancak Ahmed Ağaoğlu ve Ahmed Caferoğlu'nun mezarlarını ziyaret ettiğimiz halde, Ali Bey Hüseyinzade'nin defnedildiği mezarlığa gidemedik. Ahmed Caferoğlu'nun kızı Nazan Hanım ve torunu Tektaş Bey (folklor sahasında bilim adamı) Sevgi Hanım'la birlikte bizi mezarlığa götürdüler. Bu arada bizi Ağaoğullar ailesi ile tanıştıran Erman Aslanoğlu'na ve Cumhur Turan'a saygılarımızı bildirmek isteriz. Zira İstanbul'da yabancı birinin mezarlıkta mezar araması ve bulması oldukça zordur. Belki de Feyzaver Hanım'a söyleseydik bize yardımcı olmaya çalışırdı ama zahmet vermek istemedik.

Görüşme sırasında ki bir izlenimimiz pek içimize sinmedi. Bilemiyoruz aynı konu ile ilgili olarak çok rahatsız edildiğinden midir, A. Hüseyinzade'nin mirasına yeterince sahip çıkılmadığından mı(!) yoksa gerçekten malzeme olmadığından mı? Feyzaver Hanım, babası ile ilgili belgelerin tamamının Ali Haydar Bayat Bey'e verildiğini söyledi. Bu konudaki rahatsızlığım daha İstanbul'a gelmeden önce başlamıştı. Ofeyla Hanım beş altı yıl evvel münekkid İlham Bey'in, Saide Hanım'ın evine gittiğini söylemişti. İlham Bey, Ali Bey'in el yazıları ile ilgilendiği için ona kutularla (ne yazık ki, eski harflerle, Osmanlıca olduğundan onların ne olduğunu kendileri de bilememişler) hayli kitap-defter vermişler. Görünen o ki bakımsızlık yüzünden o yazılar kaybolabilir, atılabilir. Allah bilir, belki de hâlâ bu şekilde henüz keşfedilmemiş birçok elyazısı vardır.

Görüşmeden dolayı tarif edilemez bir sevinç ile birlikte biraz da burukluk kapladı içimizi. Bunun birinci nedeni Turan ailesinin Saide ve Feyzaver Hanım'dan sonra varissiz kalacağı düşüncesi idi. (Orada olduğumuz sırada Feyzaver Hanım'a ve misafirlerine 35-40 yaşlarında bir kadın hizmet ediyordu.) İkinci neden ise, bütün hayatı boyu Türkçülük ve Turancılıkla beraber, yurt hasretini içinde yaşatmış olan A. Hüseyinzade'nin ocağında, Azerbaycan'la olan bağların zayıflamış olması idi. Ne mutlu ki, bu teessürat uzun sürmedi. Keder yerini sevince bıraktı. Feyzaver Hanım, Ofeyla Bayramlı'nın, Şamil Veliyev'in, Mesehanım Gubadova'nın araştırmalarını, Azerbaycan millî musıkisi kasetini, yün halıya dokunmuş Azerbaycan hatırasını ve üç renkli bayrağımızı masa üzerine sıraladıkça sanki odanın duvarlarına asılmış resimler bir bir ışıklandırıyor, aydınlanıyordu. Feyzaver Hanım'ın nurlu çehresine tebessüm geldi. Sanki Turan'ın odada dolaşmakta olan ruhu "Azerbaycan" adlı sevgisine kavuşmuştu...

Şu an Bakü'deyim. İstanbul'dan döndükten iki hafta sonra bu hatıra ile ilgili izlenimlerimi kağıda dökmeye çalıştım. Bu anlamda ilk yazım da bu oldu. Yine de Ofeyla Hanım'a teşekkür ediyorum ki, bana bu görüşme hakkındaki duygularımı yazmam için tavsiyelerde bulundu. Bu gün Şubat ayının yirmidördüdür ve bu gün Azerbaycanlı Turan'ın doğum günüdür.

Saat 16.00'da Ofeyla Hanım'la buluşup A. Hüseyinzade'nin Bakü'de yaşayan kardeşinin torununun (Cemile Hanım'ın) evine gidecektik. Ne yazık ki görüşme ertelendi. Belki de bu daha hayırlı oldu. Yoksa yazımızın son satırlarını kaleme alamayacaktık.

Bakü'de saat 21.00. İstanbul saati ile 19.00. Telefonun bir süre çalmasından sonra Feyzaver Hanım ahizeyi kaldırdı. Hal-hatır sorduktan sonra, babasının doğum günü münasebeti ile telefon açtığımı bildirdiğimde çok duygulandı. Gözlerinin yaşardığını hissettim. Heyecan ve sevinç dolu bir ses tonu ile teşekkür etti. Saide Hanım'ı sorduğumda, iyi olduğunu, konuşamayacağı için üzüntülü olduğunu bildirdi.

Vedalaştık...Bir süre dalgınlıktan sonra yazdıklarına göz gezdirdim. Bir an bigânelik, varislik ve Azerbaycancılık ile ilgili konulara değinmeyi düşünsem de sonra bu düşüncemden vazgeçtim (Mükayese ne kadar mübalağalı olsa da bir gün önce yazılmış ve ilk teessürattan doğan hatıraya dokunmayı "hakikati değiştirme "saydım). Eğer insan aklı "hakikat" denilen şeyi derk etmeye kadirse şunu ifade etmek isterim: Hüseyinzade ruhu, yalnız Bakü ve İstanbul, Azerbaycan ve Türkiye değil, bütün Turan elinin, Türklerin manevî dünyasını kuşatan, bağlayan ilahî bir sihirdir.... Eğer ruhun ebediliğine inanyorsak, şuna da inanmalıyız ki bir asırlık mirası tecavüzden koruyan, geçmişle gelecek arasında köprü yaratan millî istikbale ilham veren güçlerden biri de odur. Aynı ruhtan güç alanlar, Hüseyinzade'nin mirasına sahip çıkanlar olduğu sürece, eski Turan evladları kendilerine dönecekler ve asıllarını, Turan ruhunu ilelebed kaybetmeyeceklerdir.

Aktaran: Ali EROL*

---

* Yrd. Doç. Dr. Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.